

KSIĘSTWO (1165) *sb n*

księstwo (1147), **ksiąstwo** (1), **księdztwo** (1), księstwo *a.* ksiąstwo (16) [*w rękopisach*]; ksiąstwo *Mymer*¹ 6v; księstwo : księdztwo *ZapWar* (3 : 1; 1549 nr 2657).

kf-, kś-, ks- (689), kfz- (5), kz- (1), kx- (50), x- (283), xs- (1) [*w tym: kfz-, kz-, xs- w rękopisach*], skróty: X. (132), K. (4); -ft(h)w-, -st(h)w-, -szthw- (1080), -ztw- (48) [*w SarnStat*], -stph- (1) [*w ZapWar*].

sg *N* księstwo (143). ◇ *G* księstwa (455). ◇ *D* księstwu (36). ◇ *A* księstwo (199). ◇ *I* księstwem (26); -em (11), -(e)m (15). ◇ *L* księstwie (149). ◇ *pl N* księstwa (23). ◇ *G* księstw (51), ksiąstw (2) *ConPiotr* 35, *BielKron* 292v. ◇ *D* księstwám (5), księstwom (4); -ám *Leop*, *WujNT* (2); -om *KromRozm II*, *OrzQuin*; -ám: -om *SarnStat* (2 : 2); ~ -om (2), -óm (1), -(o)m (1); -om *OrzQuin*; -om : -óm *SarnStat* (1 : 1). ◇ *A* księstwa (36). ◇ *I* księstwy (6). ◇ *L* księstwach (26), księstwi(e)ch *KromRozm II* (2); ~ -ach (23), -ách (3) *BielKron*, *StryjKron* (2). ◇ *V* księstwa (2).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVII – XVIII w.*

1. *Terytorium podległe władzy książęcej, stanowiące samodzielny organizm państwowy lub wchodzące w skład większego państwa, podporządkowane innemu władcy; ducatus Mącz, Calep, Cn; ducatio Calep (1023) : Xięstwa Litwie odjęte. MiechGlab **7v; ConPiotr 35; Diar 22, 29; KrowObr 31; TO [mekleburskie] Księstwo było iedno pánftwo z Márgrábfstwem Suwerineńfkim/ Roftokeńfkim/ á Stárgárdeńfkim. Ieft ziemicá dobra y płodna/ ma miáftá/ zamki/ wśi ochędożne. BielKron 291, 192 [3 r.], 212v, 271v [3 r.], 274v, 276 (26); Mącz 96a [3 r.], 144a, 230c, 273b, 368d (8); W Księstwie zmiélfzána tyránnis z niewolą. OrzQuin Q2 marg, P [2 r.], P2v [2 r.], P4v [2 r.], Q [2 r.], Qv [2 r.] (25); BielSat B4; GrzepGeom Lv; KwiatOpis Bv, B2, C, Cv, [C2]; MycPrz I Bv; StryjKron 130, 320, 395, 552, 662 (7); BielRozm 13; Calep 343b; KołakCath A4, Bv [2 r.]; SarnStat 84, 146, 985, 1079, 1145 [2 r.] (27); Rząd piękny czyniąc [Piasł] w kráiu pánftwá fwego, Dzwigác nie przeftał Księstwá vpádłego. KlonKr B3.*

księstwo czyje [*w tym: G sb i pron (9), pron poss (11), ai poss (3)*] (23): *kthorzy* [*Tatarowie*] *gdy z wielkim ludem przyecháli/ krolewkie księstwa woiowáli BielKron 374v, 192, 294, 323, 366, 390v (9); Mącz 505c; KwiatOpis Cv; ci księdzowie Choreyfcy y księstwa ich wziemi Seirfkiey [in ducibus [!] eorum, in terra Sehir] BudBib Gen 36/30; Włodimirz [...] wrocił sie do fwoiego Xięstwá StryjKron 130, 226, 360, 502, 612, 662; PaprUp B4; ActReg 42; SarnStat 110, 985, 992.*

księstwo pod kim (1): IBERIA – Arragonią księstwo pod Hispanem. *Calep 498b.*

*W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej lub etnicznej [księstwo + przymiotnik (173), przymiotnik + księstwo (62); w tym: Personifikacje (4)] (235): iesli ze by nas chczial [...] pocziągnąc [...] przet ktori kolwiek sąnd tak ziemski iako w Grodzki albo tes przed vicesgerenta kxiedzthwa Mazoueczkiego ZapWar 1549 nr 2657, 1533 nr 2408, [1534] nr 2524, [1526] nr 2511, 1545 nr 2646 [4 r.]; KlerPow 4; MiechGlab **7 [2 r.], **7v [9 r.], 14, 73; ComCrac 12 [2 r.]; ConPiotr 34v; Diar 94; KrowObr 31 [2 r.]; RejZwierz 108v, aa4; OrzRozm C3; księstwo Zatorfkie ná Stároftwo obrocono ku kroleftwu Polkiemu. BielKron 410v, 190, 191, 192 [3 r.], 192v [6 r.], 194v (96); KwiatKsiqz AB; Rugium, Miáfteczko w xięstwie Pomorskim Camyn po niemiecku. Mącz 360a, 53d, 142a, 171c, 197a, 208d (14); OrzQuin Q4; GórnDworz Bbv; KwiatOpis [C2]; PaprPan Dd4; ModrzBaz 75; zbieráli*

wiekie woýłká ták z Prus iáko z Lifland/ y z iných Xięstw Niemieckich. *StryjKron* 400, 26, 66, 121, 130 [2 r.], 180 (31); *ReszPrz* 95; *GórnRozm* B2; *ActReg* 5v [2 r.], 45 [2 r.], 46, 73, 168; żegnam fię/ widząc ią przed łobą/ Ktora rzeczce: pośluchay co chcę mowić z tobą. (*did*) Poftác Kxięstwa Słuckiego. (–) *KořakCath* A3, kt, A3, A3v, B2; *SarnStat* 84 [2 r.], 92 [2 r.], 105, 108, 110 (43).

W połączeniu z nazwą miejscową lub etniczną [nazwa + księstwo (13), księstwo + nazwa (5)] (18): *MiechGlab* *4v; *Hálládia* kłięstwo/ ktorego ieft Lundis głowá *BielKron* 293, 192, 281, 293 [3 r.], 293v, 294 (11); *Mqcz* 505c; *KwiatOpis* B2; *StryjKron* 165, 195, 662; *Calep* 498b.

W połączeniach szeregowych (22): *KromRozm II* a4v; *KromRozm III* A5v; Pan Kryřtus nie miał mieýłcá gdzieby głowę łwoię łkłonił/ á Wikáryi iego/ pořiadł Kroleřtwá/ Zámki/ Miářtá/ Infuły/ Powiáty/ Kxiętwá y rozmaíte Páńřtwá? *KrowObr* 11, 23, 75; *GórnDworz* Hh7v; *BiałKat* 128v; Przypominałćibych okoliczne kroleřtwá/ ony wiekie kłiętwá á zacne Monárchie/ iáko fie zá nářzey pámięci burzyły *RejZwierc* 185; *GórnRozm* M2v; *SarnStat* 987, 1070, 1074, 1075 [2 r.], 1100 (13).

W przeciwstawieniu: »księstwo ... kroleřstwo« [u *Orzechowskiego* przeciwstawne formy ustrojowe] (19): *OrzRozm* B4v; gdyż iuż łye pokazáło y Ewanyeliá łwięta/ Iż Kłięstwo przyrodzónym Páwem Króleřtwu przeciwné ieft *OrzQuin* Sv, A3, I4v, Qv, Q2 [2 r.], Q3v [4 r.] (17); *KořakCath* A3v.

W porównaniach (2): πὰν δοῦλον τῷ δεσπότῃ πολεμεῖ: To ieft/ kořdé niewółłtwo/ iáko by rzekł Kłięstwo/ przeciwko Deřzpótowi [...] woýnę wiedzy przyrodzoná. *OrzQuin* Qv; których [argumentów] kořdy dobręgo vrodzenia człowiek łękáć łye łpáwne może/ á Kłiętwá łye iáko piekła chrócić *OrzQuin* Q2.

W nawiązaniu do biblijnych przypowieści: o grzechu pierworodnym i synu marnotrawnym (8): którąchmy [wolność] Potym grzéchem byli łtráćili/ y z Króleřtwá w Kłięstwo byliřmy wpádli/ z kóřreęo Kłiętwá przenióřł nas Pan Kryřtus łmierciá łwá zářie do Króleřtwá *OrzQuin* P2v; iáko ón Mářnotrawcá/ z Króleřtwá od Oycá w opcá[!] Kráineę/ to ieft/ w Kłięstwo wpádřzy [...] páwá łwiniá w Kłiętwie był *OrzQuin* P3, P2v, P3, P3v [2 r.], P4 [2 r.].

Zwroty: »być w księstwie« = *wchodzić w łkład księstwa* (1): Kłięstwo Wirtenberłkie [...] ma włobie miałł y miáłłeczek wiele [...] krom trzech miáłł Cefářłkich/ Eřlingi/ Wilám/ y Reuthlingi/ ktore łá w kłiętwie z dawná. *BielKron* 287v.

»księstwa dořápić [po kim]« (1): POpiel po oycu Kłiętwá dořápiwłřzy [...] Włzetecznie łtrawł łzás *KlonKr* B2.

»posieć księstwo [pod kim]« = *objáć (czyjeř) księstwo we włákanie* (1): iáko był rořkazał Cefarż Mauryce^{mu}/ áby pořiadł kłięstwo Sáłkie pod Kůřfierłtem Ianem Fryderykiem takiež pod Lántęráfem [...] áby łie wwiázał wdzierzáwy Kůřfierłtá Sáłkie^{so} y Lántęřfá *BielKron* 227v.

praw. »wwiázać się, wwięzować się w księstwo (prawem lennym)« = *obejmować księstwo w posiadanie* (1 : 1): Krol [...] w wiázał łie w kłięthwo Mázoweckie páwem lennym/ nád wólá niektořych Pánow y Sláchty z onego kráin *BielKron* 419v, 192v.

praw. »księstwo wziáć w udziáł« (1): gwóli żęnie Xięźnie Włodimirłkiej/ po ktorey [*Lubart*] y Wołyńłkie Xięłtwo iefłzce zá Oycá Gediminá wziáł w vdziáł *StryjKron* 437.

Wyrażenia: pogard. »czwiertowane księstwo« [tu o dzielnicy Władysława Wygnańca, syna Bolesława Krzywoustego] (1): nie ná kęfe kroleństwo mnie dano tobie zá małżonkę/ áni ná czwartą część [...] mogłám záwždy zá bogátfzszego Krolá íść/ niż zá íię ná tho czwiertowáne Kłiętstwo. *BielKron* 354.

»kraina księstwa« (1): Dał też był przedtym Cefarz Maurycemu część kráin Kłiętsthwá Sáfkiego *BielKron* 232v.

»książę księstwa« (1): A Xiążę tich xięstw íeft/I. K. M. Hołdownikiem lennym. *KwiatOpis* [C2].

»obywatele księstwa« (2): IZ obyvátele Kłiętstwá Mázoweckiego/ po śmierci pánów íwých Kłiężąt Mázoweckich/ przytawáiąc do Korony Polłkiéy [...] to łobie wárowáli *SarnStat* 1146, 1216.

»ojczyste księstwo« [szyk 3 : 1] (4): *StryjKron* 225, 285, 502; Iagielo [...] Xięstwo íwe oyczífte do Koroni przilatził *PaprUp* B4.

»rady księstwa« = *rada książeća* (1): czy posłowie obacziwaiącz spolu i z radami kxiestwa Mázoweczkiego ktorzi są na thim seimie bili *ZapWar* 1545 nr 2646.

»pospolita rzecz księstwa« = *rzządzenie księstwem* (1): próšili áby [Oleg] do nich przyiáchał/ dla rády około połpolitey rzeczy Xięstw y Ziemí Rułkich *StryjKron* 195.

»stany (i przełózeni) księstwa« (8): złóżyłímý [...] ítanom y Przełóżonym wśyftkim Kłięstw náłzych Zatorłkich y Oświéćímłkich Séym Powiátowy w Oświéćimiu *SarnStat* 1210, 1059, 1210 [2 r.], 1211 [2 r.], 1213, 1215.

»starosta księstwa« = *administracyjny zwierzchnik obszaru noszącego tradycyjną nazwę księstwa* [szyk 1 : 1] (2): tego [arcybiskupstwa ryckiego] Pánłtwa [...] Ian Chotkiewicz/ Pan ná Skłowie y Bichowie. Stároftá Xięstwá Zmodzkiego/ naywyłzłzy Márłzalek wielkiego Xięstwá Litewłkiego [...] Adminiítrátorem íeft. *KwiatOpis* C3; które [sprawy] téż Wielmożny Ian z Oćiefzyná króleństwá náłżego Kánclérz Kráowłki y onych [zatorskiego i oświéćimłkiego] Kłięstw Stároftá [...] ku łłufznému łkutkowi przywodzić będzie powinien. *SarnStat* 1213.

»urzędnicy księstwa« (4): íedného albo dwu z Rad náłzych [królewłkich]/ álbo Vrzędników Kłięstwá oného [mázowieckiego] [aut officialibus Ducatus illius *JanStat* 975] przydamy łędzi *SarnStat* 146, 146, 1145 [2 r.].

Zestawienia: »księstwo główné« = *samodzielny organizm państwowy* [szyk 9 : 1] (10): Mówię o Głównych Kłiętstwách/ w których Kłiężetá *habent meru^m et mixtu^m D^{omi}nium*: iáko íeft Turcyá/ Mołkwá/ Litwá/ Rákuły *OrzQuin* P, P3, P4v [2 r.], Qv [4 r.], Q2, Q3v.

»księstwo lenne« = *terytorium podporządkowane innemu władcy na zasadzie stosunku lennego* (1): íeft teras [Kurlandyja] Xięstwo Krolá Iego M. Polłkiego/ iáko y Semigália lenne/ tho íeft/ Krol I. M. polłki [...] Pánem/ y naywyłzłzý zwierzchnoócią po Pánu Bogu thych Xięstw íeft. *KwiatOpis* Cv.

»(osobne a) udzielne, udzielone księstwo« = *terytorium, które przypadło w udziale synowi władcy; samodzielny organizm państwowy* [szyk 4 : 3] (6 : 1): Giedrus [...] chcąc vgruntowác Xięstwá łwoiego wdzielonego Stolicę/ zbudowál Zámek [...] Tedy téż w ten czás Dowmant Hurdowic Kniáź Gedrocki wolno łobie miełzkáiąc ná wdzielnym Xiętwie/ y czuiąc íię być Xiążęćiem z Xiáżąt [!]/ niezábiegał Witołtowi *StryjKron* 355, 115, 360, 712; Aczkołwiek tá prowincia z Kráowłkim Woiewódtwem ípółem chodzi: wśákóž íż przedtym było [zatorskie i oświéćimłkie] ołobné y wdziélné Kłiętstwo, tedy téż tu ołobno o nim opifánié íest *SarnStat* 1218, 105. Cf »Kijowskie Kłiętstwo udzielne«.

»księstwo wielkie« = *samodzielny większy organizm państwowy* [szyk 4 : 3] (7): Siewierska ziemią była niegdy wielkie Kłięthwo/ w ktorej Nowogrodek była głową *BielKron* 431, 432.

~ *Zwrot*: »wielkie księstwo osieść« [szyk *zmienny*] (2): gdyby Gedimin [...] miał [...] człowiekiem proftym będąc á nierodowitym Xięstwo Wielkie tak szerokie á możne pánftwo fwowolnie osieść *StryjKron* 385, 597.

Wyrażenie: »wielkie księstwo ojczyste« [szyk 1 : 1] (2): Dimitrá w więzienie [*Wasil*] włádził/ á sam zupełnie Wielkie Xięstwo Oyczyfte opánował *StryjKron* 692, 597.

Szeregi: »kraina i księstwo wielkie« (1): Rezan Kráiná y Kłięstwo wielkie było pierwey niżli przyzło do Moskiewfkiego *BielKron* 430v.

»księstwo wielkie albo krolestwo« (1): Norwegia ziemią wielka/ Kłięstwo wielkie álbo krolestwo zázwdy było pod mocą Duńfkiego pánftwá y dziś ieft. *BielKron* 292v. ~

»Wielkie Księstwo Kijowskie, Księstwo Kijowskie (a. Kijewskie)« [szyk 21 : 3] (1 : 23): *BielKron* 382v; poiednał sie Xiążę Stosław z Brátem swoim Zasławem/ y wftąpił wielkiego Xięstwá Kijowfkiego Brátu swoiemu/ á sam fiadł na Cerniehowie. *StryjKron* 185, 190, 235, 260, 547; Kázimierz woiewodę fwego/ Zoftáwił ná Kijewie [...] Z tąd tytuł woiewodftwá Kxiętwu Kijewfkiemu. *KołakCath* A4v, A4v; *SarnStat* 1056 [2 r.], 1060 *marg*, 1180, 1223.

~ *Zestawienie*: »Kijowskie Księstwo udzielne« (1): Włodimirzowi Olgerdowicu odiał był Witołt bez przyczyny Kijowfkie Xięstwo vdzielne *StryjKron* 597.

Szereg: »ziemia i Księstwo Kijowskie« (10): tę ziemię y Księstwo Kiiowfkie przerzeczonéy Koronie ábo królestwu Polfkiému [...] przywrócamy *SarnStat* 1058, 1057 [2 r.] 1058 [3 r.], 1059 [2 r.], 1060, 1062. ~

»Wiel(i)kie Księstwo Litewskie (a. Litowskie), Księstwo Litewskie, Ziem Litewskich [*w tym: zamiast „litewski” zaimek wskazujący itp.*] (3) [szyk *zmienny* (369 : 55 : 1): *KlerPow* 9; Kometa nad Litewfkiem kxięstwem. *MiechGlab* 18, **7; *KlerWes* Av; *LibLeg* 7/33, 10/71v, 95v, 97, 11/60 (7); *ComCrac* 11; *ConPiotr* 33v; *Diar* 22 [2 r.]; *RejZwierz* Aa4; *BibRadzBaz* ktv; Nád to iefzczé [*przrzekł Jagiello*]/ Litewfkie kłięthwo wielkie s Polfką z iednoczyć ná wieki. *BielKron* 380v, 380, 386, 401, 403v [2 r.], 410 (10); *Mącz* 368d; *KwiatOpis* Cv, [C2]; *RejZwierz* 187v, 188, Aaa; *MycPrz* II C3; *BiałKaz* H4, I2v, I4v, L; *PapPan* Eev; *ModrzBaz* 125v; *SkarJedn* 321, 379; *SkarŻyw* 71; W tenże czas Siewierfkie Xięstwo Koributow wdział y Nowogrodek z Branfkiem Witołd sobie do wielkiego Xięstwá Litewfkiego przywłafczył *StryjKron* 497, 350, 360 [2 r.], 477, 482, 487 (26); *PapUp* Gv, K2v; Granice W. X. L.⁸⁰ nad spisy Vniey nawielu mieyscach naruszone. *ActReg* 41, 30, 32, 39, 40 [2 r.], 41 [8 r.] (26); *KołakCath* B2; A ten mąż ná koniu/ ktorego zowá Pogonia/ Herb Wielkiego X. Litewfkie⁸⁰ [...] co znaczy? *WysKaz* 45; Wolność od cél ludzi szlácheckich w Wielkim X. Litewfkim. *SarnStat* 404, *4, 7, 91, 99 [2 r.], 107 [3 r.] (88); *VotSzl* B, Cv, D4v; *SkorWinsz* kt, A2.

~ *W przeciwstawieniach*: »Korona ... Księstwo Litewskie (3); koronny ... Księstwa Wielkiego Litewskiego (3)« (6): *ComCrac* 15 *nał*; *UstPraw* K3; *MycPrz* II C2; A tá Conftitucya [...] nie ma sie ściągáć ná X. Litewfkie/ iedno ná Koronę. *SarnStat* 7, 415, 843.

W tytule utworu M. Stryjkowskiego (2): com wżyftko porządnie wierfzámí Polfkimi opifał/ ktorym ieft Tituł O Wolności Polfkiej/ y Wielkiego Xięstwá Litewfkiego/ etc. *StryjKron* 777, A3v.

Zwrot: praw. »wwiązać się w Księstwo Litewskie« = *objąć księstwo w posiadanie (1)*: w wiazali fie [Kiejstut i Witult] we wlytuko kliełtwo Litewłkie *BielKron* 380.

Wyrażenia: »obywatele Wielkiego Księstwa Litewskiego« (7): iakoby się nic nie działo ku szkodzie obywatelom WXLitewskiego *ActReg* 45, 39, 45, 46 [2 r.]; *SarnStat* 1018, 1024.

»pieczęć (koronna i, także) Wielkiego Księstwa Litewskiego« (6): Xiążę Kurlandskie [...] pierwsze przywileie swe zapieczęcią WXL⁸⁰ miewał *ActReg* 42, 42 [2 r.]; *SarnStat* 319, 441, 863.

»poddani (koronni a. Korony i) Księstwa Wielkiego Litewskiego« (6): *ComCrac* 11; poddany wielkiego Xięłtwo Lytewłkiego wedlug przemozenia łwego na tholf połpolite ruffenie. znamy fie ziednoczą. *ConPiotr* 34, 34; *UstPraw* K3; *SarnStat* 843, 948.

»(pan) (i) rada Wielkiego Księstwa Litewskiego« = *członek rady książęcej na Litwie [w tym: pl (8)] (9)*: *ComCrac* 11v [3 r.]; *ConPiotr* 34; *ActReg* 42, 43; *KołakCath* Bv; Pánowie y Rády Wielkiego Księłtwo Litewłkiego [*barones et consiliarii Magni Ducatus Lithuaniae JanStat* 755] potwierdziaią zapily przez przodki łwé z Królestwem Polłkim vczynioné. *SarnStat* 996, 1019.

»rzeczpospolita (Wielkiego) Księstwa Litewskiego« = *rządzenie państwem litewskim (2)*: *BialKaz* K; aczkolwiek byly łtare Spily przyiacielłtwo łprzymierzenia pomnożenié y leplzy łpołób Rzeczypołpolitey tak Korony Polłkiéy/ iáko y Wielkiego Księłtwo Litewłkiego czyniać *SarnStat* 1020.

»sekretarz i sprawca kancelaryjej Księstwa Litewskiego« (1): Pánu Mikołáiwowi Nárułzowiczowi/ Sekretarzowi y łprawcy Káncelláriej Kłięłtwo Lithewłkiego *RejAp* AA2.

»senat Wielkiego Księstwa Litewskiego« (1): obietnice wlyłtkiego Senatu Wielkiego X. Litewłkiego łwiéżo ná pámiéć przywiedzielz *SarnStat* 863.

»senator (i urzędnik) Wielkiego Księstwa Litewskiego« [*szyk 3 : 1*] (4): gdy się ożenił Pan á Krol náłz niebołzczyk/ ná żądanie Senátorow wielkiego Xięłtwo Litewłkiego. *BialKaz* I4v; *ActReg* 45; *SarnStat* 863; *VotSzl* A2.

»stany Wielkiego Księstwa Litewskiego, z Wielkiego Księstwa Litewskiego, Księstwa Litewskiego« = *posłowie i senatorowie litewscy (26 : 1: 4)*: *RejZwierz* 90; *StryjKron* 667; *PaprUp kt*, B; *ActReg* 30, 39 [3 r.], 40 [2 r.], 42, 45, 135; Tákże y łtany Wielk. X. Litewłkiego, Roku 1569. korrecturę Praw łwych [...] pilnie byli przed fie wzięli *SarnStat* 57, 863, 1004, 1015, 1019 [3 r.], 1020 (18).

»(prawo i) statut Wielkiego Księstwa Litewskiego« (5): przedtym wedlug Státutu Wielkiego X. Litewłkiego⁸⁰ [...] v Sądu Ziemłkiego łpráwiedliwóci łwéy dochodziłi *SarnStat* 1180, 863, 1180, 1181 [2 r.].

»tytuł Wielkiego Księstwa Litewskiego, Księstwa Litewskiego« = *państwowa nazwa Litwy (5 : 1)*: Polacy chcieli tytuł W. X. Litewłkiego⁸⁰ y imię Litewłkie zágládzic/ áby fie koronnym imieniem tytułowáli. *StryjKron* 612 *marg*, 285; *SarnStat* 1013 [2 r.], 1021, [1023].

»(senator i) urzędnik Wielkiego Księstwa Litewskiego« (4): *ActReg* 46, 47; áby fie iuz Vrzędnicy Wielkiego Księłtwo Litewłkiego ináczéy nie zwáli áni piáli/ iedno Vrzędniki Koronnémi *SarnStat* 1013; *VotSzl* A2.

»ziemia Wielkiego Księstwa Litewskiego« (5): *LibLeg* 10/71v; Wćielenié Ziem Wielkiego Księłtwo Litewłkiego do Korony Polłkiéy [*Magnus Ducatus Lithuaniae Regno Poloniae incorporatur JanStat*

743] z pozwoleniem Herbów [...] y niektórych wolności ná ten czas Litwie dánych. *SarnStat* 985, 1019, 1068, 1204.

Zestawienia: »hetman, hetman wielki, polny Wielkiego Księstwa Litewskiego; hetman wielki (a. najwyższy) Księstwa Litewskiego« (8 : 2 : 5; 2): *StryjWjaz* A2, 757; *KochJez kt*, A2; *KochEpit kt*, A2, A3; *ActReg* 44; ludzie narodu Litewłkiego/ pod íprawą Hetmáná Wielkiego Księstwá Litewłkié^g bydź máią. *SarnStat* 426 [*idem* 1204], 133, 425, 442, 862, 1015 (8); *VotSzl* C.

»kanclerz, kanclerz najwyższy Wielkiego Księstwa Litewskiego« [szyk 6 : 2] (7 : 1): *KwiatOpis* B2v; *BudBib Kaw* A2; *StryjKron* 86, 762; Mikołay Rádziwiłowicz Woiewodá Wileńłki/ y Wielkiego X. Litewłkié^g Kánclérz [*Magni Ducatus Cancellarius JanStat* 755] *SarnStat* 997, 444, 1040; *SapEpit kt*.

»koniuszy Wielkiego Księstwa Litewskiego« (2): do Iego M. Páná Hieronimá Chodkiewiczá/ Koniufżego W. X. Lit. *KołakCath* C2v; *KołakCathOkuń* A2.

»krajczy w Wielkiem Księstwie Litewkiem« (2): Wielmożnemu pánu [...] Ianowi Kifzce/ Kráyczemu w wielkiem Księstwie Litewłkiem/ etc. etc. [...] wżego dobrá [...] żáda. *BudNT przedm* a2; *ModrzBaz kt*.

»marszałek, marszałek na(j)wyższy (a. największy) Wielkiego Księstwa Litewskiego; marszałek w Księstwie Litewkiem« [szyk 5 : 2] (3 : 3; 1): *GórnDworz* O8v; *KwiatOpis* C3; *SkarJedn kt*; *SkarŻyw kt*, A2v; Ian Iurgiewicz z Zabrzézia Woiewodá Trocki/ y naiwiętłzy Wielkiego Księstwá Márfzałek [*supremus Magni Ducatus Marssalcus JanStat* 755] *SarnStat* 997, 313.

»Wielkiego Księstwa Litewskiego namiestnik« (1): Stániłław też Pác wielkiego X. Lit. ná ten czas Namiełtnik [...] połtał ich ná odfiecz pod Ozieríłcza Zamek *StryjKron* 772.

»pieczętarz Wielkiego Księstwa Litewskiego« (1): Czego [równej liczby starostów polskich i litewskich w Inflantach] y Pieczętarze wżycy ták Koronni iáko y Wielkiego Księstwá Litewłkiego przełtrżégác máią *SarnStat* 1201.

»pisarz polny Wielkiego Księstwa Litewskiego« (1): píarż polny W.X.Lit. z tákowąż liczbą do Wilná przyechác [...] ma *SarnStat* 418.

»podczaszy Wielkiego Księstwa Litewskiego« (4): Drukował Alexius Rodecki [...] Páná Ianá Kifzki/ Stárołty Zmudzkiego/ Podczáłżego Wielkiego Księstwá Litewłkiego Typográph. *NiemObr kt*; *KochEpit kt*, A2, A3.

»podkanclerzy Wielkiego Księstwa Litewskiego« [szyk 3 : 1] (4): *Oczko* A2; zołtałéś Wielkiego K Hetmáníłtwu Podkánclérzym Księstwá Litewłkié^g. *KochJez* A4v, kt, A2.

»podskarbi, podskarbi nadworny, podskarbi ziemski Wielkiego Księstwa Litewskiego; podskarbi dworny w Księstwie Litewskim« (6 : 1 : 3; 1): *WyprKr* 2; *StryjKron* 782; *ActReg* 45; drugiego roku [dochody] zaráz do íkárbu Wielkiego Księstwá Litewłkiego/ zá kwitem Podfkárbiégo ziemłkiego Wielkiego Księstwá Litewłkiego/ dáwác będą powinni *SarnStat* 1202, 344, 345 [2 r.], 346, 417, 444 (8).

»stolnik Wielkiego Księstwa Litewskiego, stolnik Księstwa Litewskiego« (2 : 2): Wielmożnemu panu/ panu Stanislawowy Kieżgáłowy ítolnikowy wielkiego Kxięstwá Litewłkiego [...] wżego dobre^g ziczi IAN SECLVCIAN *SeklKat* A2; *RejZwierz* 91v, A2; *StryjKron* 567.

»trybunał Wielkiego Księstwa Litewskiego« (1): O TRIBVNALE WIELKIE⁸⁰ X. LITEWSKIE⁸⁰ *SarnStat* 862.

Szeregi: »(jak(o), tak) Korona (*a.* Koruna) (Polska) (*a, i, jak(o), także, też*) Wielkie Księstwo Litewskie (*a.* Księstwo Litewskie); (tak) koronny (jako) *i*, albo, także Wielkiego Księstwa Litewskiego (*a.* Księstwa Litewskiego)« [szyk 78 : 5] (48 : 35): *LibLeg* 10/96, 96v [3 r.], 97, 97v, 11/24; radzacz o obronie wieczney przeciwko moznem nieprziiaciolom obogoiga [!] pańftwa naffego tak koronnego iako y wielkiego Xięstwá Litewfkiego *ComCrac* 11, 11; *Diar* 25; *MycPrz* II Dv; *BiałKaz* K; *StryjKron* A, 512, 677, 777; *ActReg* 40, 42 [2 r.], 43, 46 [2 r.], 47, 135; Iż Koroná Polfka á Wielkie Księstwo Litewfkié iáko ieft iedno nierozdziélné y nierózné ciáło/ wedla tegóz Przywileiu/ ták téz ieft nie różna áni dwoiáka/ ále iedná Rzeczpołpolita *SarnStat* 1011, 7, 15, 16, 75 [6 r.], 120 (57); *VotSzl* A2, D.

»Krolestwo (Polskie) albo, *i* Wielkie Księstwo Litewskie (*a.* Księstwo Litewskie)« [szyk 18 : 1] (19): *StryjKron kt*, 682, 777; *WysKaz* 40; VNiiá królestwá Polfkiego y Wielkiego X. Litewfkiego [Unionem inclyti regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae *JanStat* 762]/ nietylko ieft pozyteczna/ ále y powinna *SarnStat* 111, 108, 124, 125, 969, 997 (15).

»państwo (nasze *itp.*) Wiel(i)kie Księstwo Litewskie (*a.* Litowskie)« (8):ysz przodkowie naschi Czarzi [...] do wyelkiego panstwa, wyelkiego Xyąftwa Lythewfkiego wgołtzyne przyefzdzały. *LibLeg* 10/95, 10/71v, 11/134; *ComCrac* 11 [2 r.], 11v; *ConPiotr* 34; *BudBibKaw* A2v.

»(tak, jako) Polska, (jako, tak) Księstwo Wielkie Litewskie; narod polski *i* Wielkiego Księstwa Litewskiego« (2 : 1): *PaprUp* 13v; tego prosiemy zebys ex aequo iako na Polskę tak na WX^o Litewskie weyrzał. *ActReg* 30; *SarnStat* 1200.

Przen: Litwini, mieszkańcy Litwy [orzeczenie w pl] (1): Ze kfięstwo wielké Litewfké tako bacziłsz/ [...] Po zwyziętwiéch harzo znamienitich [...] Ktoré otrzymali s kfiędza Moskewfkiego *KlerPow* 2. ~

»Wielkie Księstwo Moskiewskie, Księstwo Moskiewskie« [szyk 6 : 1] (2 : 5): *MiechGlab* **7v; *LibLeg* 11/10; *BielKron* 427 *żp*, 436; rołtyrki były wielkie [...] miedzy Synem iego [Iwana] Wafilem/ y Wnukiem Dimitrem/ około Stólca Wielkiego Xięstwá Moskiewfkiego *StryjKron* 697, 395, 692.

»Wielkie Księstwo R(z)ezańskie, Księstwo R(z)ezanskie« [szyk 7 : 5] (2 : 10): *MiechGlab* **7, 25; *BielKron* 436; A Rezańfkie Xięstwo było z dawná możne miedzy infzemi Xięstwý Rusfkiemi *StryjKron* 395, 395 [6 r.], 502.

~ *Wyrażenie*: »Wielkie Księstwo Rzezańskie ojczyste« (1): zebrał łie [kniaź Iwan] z Tátary/ y opánował mocą wielkie Xięstwo Rzezańfkie oyczyfte/ ktore iefzcze Mátká iego rządziła. *StryjKron* 395. ~

Szeregi: »księstwo *i* dzierzawa« (2): iż włzytko łwoie kfięstwo y ine dzyerżawy ktore miał [Jagiello] y nabyć mogł/ ku krolestwu Polfkiemu przyłęczzyć y przywłałzczyć miał *BielKron* 390v; *StryjKron* 612.

»hospodarstwo *i* księstwo« (2): koždé Hołpodárłtwo y Księstwo/ łczyra niewola ieft *OrzQuin* P, P.

»krolestwo *a*(l)bo (*i*) księstwo« (5): *PatKaz II* 84; Miał [Cekrops] corę imieniem Frigia/ od ktorey krolestwo albo kfięstwo rzeczóné ieft Frigia *BielKron* 27, 231; *WujJudConf* 4; *SarnStat* 1075. [Ponadto w połączeniach szeregowych 10 r.].

»księstwo i miasto« (2): *BielKron* 292v; po dziś dzień śtatecznieyŕze w Niemcech Księstwá/ y miáftá Kátolicá y Rzymŕkiego Kościołá ŕtárożytná wiárę trzymáią. *SkarJedn* 29. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

»księstwo i mocarstwo« (1): czego [*władzy kapłanów*] iż w Księstwach y w inŕzych Mocárstwach niemáŕz/ przeto téz w inŕzych Páńftwach wŕzytkich [...] ŕzczyré niewóŕstwo ieft *OrzQuin* S4.

»państwo, (i) księstwo« (5): *Mącz* 453a; pomŕtá Cefarzew Cárorockich [...] iż od nich ŕwiecci zachodni pánowie/ z ŕwými pańftwy y Księstwy/ prze ich kácerŕstwo [...] odŕtąpili *SkarJedn* 170; *Calep* 343b; *SarnStat* 84, 92. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.*].

»księstwo albo powiat« (2): áby przerzeczonych [*zatorskiego i oŕwięcimskiego*] Księstw álbo Powiátów do króŕstwa náŕzého wcielenié y do Woiewódtwá Krakówŕkiego przyłácczenié tym mocnieyŕzé ná wieki byó *SarnStat* 1217, 1217. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

»księstwo albo (ani) województwo« (2): Polŕká [...] niebédzcie zwaná Kroŕŕstwem/ ále Księstwem álbo Woiewódtwem iákciem. *OrzRozm* B4v; *OrzQuin* I4v.

»ziemia i (albo) księstwo, ziemica albo księstwo« [*szyk 7 : 6*] (12 : 1): ZIemiá álbo Kŕięstwo Wirtenberŕkie/ okrágłe ieft/ ma wŕobie miaŕth y miáfteczek wiele/ zamkow niemáło y klaŕtorow *BielKron* 287v, 339; W Semigáŕŕkiej Ziemicy álbo Xięstwie żadnego Miáftá niemáŕz. *KwiatOpis* Cv; *StryjKron* 121, 195; *SarnStat* 84, 92, 110, 985, 1058, 1075, 1210; *SkarKazSej* 40. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*].

W przeni (1) :

Fraza: »księstwo się w popiół obroció« (1): wolał [*Henryk Probus*] iż ŕie iego kŕięstwo w popiół obroció *BielKron* 364v.

Przeni: *Mieszkańcy, ludność księstwa [w tym: orzeczenie w pl (2)] (4)* : ine kŕięstwá od niego odŕtály/ zwłáŕzczá Edom/ y wybráli kŕięzę ine/ ktoreby nie byó poŕŕuŕzne krolom Iudá *BielKron* [85²]v.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy etnicznej [przymiotnik + księstwo (2), księstwo + przymiotnik (1)] (3): PRuŕkie Xięstwo aczeŕmy ivz ktemv natęnczas przivedli iż [...] obieczeni nam y koronie náŕfey maiętnoŕcziami y gardly ŕwemi pomagacz. *ComCrac* 11v; *BielKron* 253v, 353.

a. *Ograniczone do Wielkiego Księstwa Litewskiego (bez bliŕszych okreŕleń) (27)* : Bo ŕie o to pilnie ŕtarał náŕz pán: Aby kŕięstwo w tym rzádzie zoŕtawił: Ze by potym iaky roŕtirk niebył. *KlerPow* 9; *RejZwierz* 90.

W przeciwstawieniu: »Korona ... Księstwo« (5): zathi krziwdi kthore bi ony vczynyly Corona a nye Kxyaŕthwo trvdnoŕczy y nyebefpyeczenŕthwo myala *LibLeg* 11/134, 10/151v; *UstPraw* K3; *SarnStat* 843, 948.

Zestawienia: »marszałek wielki Księstwa« (1): Ian Chodkiewicz Generał Zmodzki y Liflándŕŕki/ Márszałek wielki Kŕięstwá/ wiodł téz ŕwoy dwor páńŕki. *StryjWjaz* B2v.

»Księstwo Wielkie« [*szyk 9 : 8*] (17): *Diar* 86; *StryjKron* 637; *ActReg* 31, 73; SWIęTA rzéká w Wielkim Kŕięstwie. *SarnStat* 517; Przywileie/ które [...] ná Kŕięstwo Wielkie [*super Ducatu magno JanStat* 753]/ y na iné którękolwiek dobrá y wolnoŕci pod którýmkolwiek ŕpoŕobem ŕá dáne *SarnStat* 995, 25, 121.

~ W połączeniu szeregowym (1): iż między [...] Królestwem Polkim/ Wielkim Księstwem y Ziemiąmi Litewkiemi/ Zmódzią/ Ruśią/ Mázowfzem/ Stolpską ziemią [*inter ... Regnum Poloniae, Magnum Ducatum, et terras Lituaniae, Samogitarum, Russiae, Mazoviae, Stolpensis JanStat 844*] [...] y między [...] Zakonem [...] wżyfłki niezgody [...] máią byđź wfpokoioné *SarnStat 1068*.

Wyrażenia: »poddani Wielkiego Księstwa« (1): áby poddáni náfzy y wielkiego Księstwa [*subditi nostri et Magni Ducis JanStat 895*] y ziem náfzych przerzeczonych zkadkolwiek y iákiégokolwiek ftanu álbo záwołania łą *SarnStat 1112*.

»senator Wielkiego Księstwa« (1): O mieyfłcach Senatorów Koronnych, y Wielkiego X. y innych do tey iedności należących. *SarnStat 34*.

Zestawienie: »Wielkiego Księstwa marszałek nawyzszy« (1): wyłąpił Litawer Chreptowic Wielkiego Xięstwa Márzwałek nawyzłzy (*marg*) Litawer Chrziptowic Márzwałek wielki Litewłki (-) *StryjKron 667*.

Szeregi: »koronny, (i) Wielkiego Księstwa; Korona i Księstwo Wielkie« (3; 1): Iż kupcy Koronni Księstwa Wielkiego [*Mercatores regni, Ducatus Magni JanStat 851*] y Księstw przerzeczonych [*żmódzkich, mazowieckich, ruskich i stolpskich*] [...] máią odpowiadać Zakonowi z téy dáni tylko ná ten czas *SarnStat 1074, 34, 221, 1110*.

»Krolestwo i Księstwo Wielkie« (2): oné wżyfłki rzeczy [...] w cálé niech będą wróconé przez Zakon przerzeczony Kupcom Królestwa y Księstwa Wielkiego y księstw przerzeczonych *SarnStat 1075 [idem] 1111. ~*

Szereg: »(tak) Korona (jako) i Księstwo« [*szyk 1 : 1*] (2): nie fkwápnem záczywał [...] Ale zá fpołącznym zezwoleniem wżyfłkich Kościołow [...] w páńftwách W.K.M. ták w Koronie iáko y w Kfiętwie wedle łzczyrego łłowá Bożego rozmnożonych *BibRadz *2; StryjWjaz C2*.

b. *Ograniczone do księstwa mazowieckiego [w zapiskach mazowieckich]* (4) : yako ya dobrze vyem ysz slyachathny stanislaw [...] zabyvszy slyachathnego Mykolaya smyslkovscza [!] oycza wnvcząth moych nyeczyrpyal vchphaly syemye y myaszkal wkszyastphye [...] yakom ya vydzyal Czástokroc szlyachathnego stanyslava [...] vkszyaszthwe po zabyczyv szlachathnego Mykolaya *ZapWar 1507 nr 1985, 1507 nr 1984 [2 r.]*.

c. *Feudalne państwo mongolskie, chanat* (1) :

Szereg: »horda albo księstwo« (1): Gdy fie potym [*tatarski narod*] rozmnożył/ wyrodzili fie ná rozmáity narod/ ktore zwano Mongale/ rozdzielili fie ná fiedrn hord álbo Kfiętwá. *BielKron 438v*.

A. *Obszar władzy Boga na niebie i ziemi* (19) : racz mily panie nas vczynic tełz kxiązety wonem kxiętwie w ktorem ty óladzałz ony ktorzy fie tobie nawłfem podobaią. *RejPs 69*.

W przeciwstawieniu: »księstwo ... krolestwo« [*u Orzechowskiego przeciwstawne formy ustrojowe*] (2): záwłze od Bogá prošimy/ Przydži Królestwo: nie mówimy/ Przydži Księstwo twé. *OrzQuin Q; Lotr* téz ná Krzyżu [...] nie mówił ku Pánu ták: Pomni mię Pánie w Księtwie twym. Ale [...] Pomni mię Pánie w Królestwie twym. *OrzQuin P3*.

a. *Nazwa chórów anielskich, wzmiankowana w Piśmie św.* (16) : áby byłá przez kościół oznaymiona ksiązétom (*marg*) księtwam. 3L. K. G. S. (-) y zwierzchnościam/ ná niebiołách [*principatibus et potestatibus in caelestibus*]/ rozliczna mądrość Boża *WujNT Eph 3/10, s. 669*.

W *połączeniach szeregowych* (8): *KuczKat* 55; *ArtKanc* N19; (*nagł*) Do dziewiąci chorow Anyellkich (—) O Święci Anyołowie/ Archányołowie/ Thronowie/ (álbo Stołecznicy) Páńftwá/ Księftwá/ Mocárftwá/ Siły niebiefkie/ Cherubinowie/ y Seráphinowie [...] chwalcie święte á ftráfzliwe imię Bołkie zá nas *LatHar* 425, 473; [*Bóg Ojciec*] wzbudziwszy go [*Chrystusa*] z martwych/ y pořáfziwłszy ná práwicy fwoiey ná niebiefciach: náde włzytkie księftwá y zwierzchności y mocy/ y pánowania [*supra omnem principatum et potestatem et virtutem et dominationem*] *WujNT Eph* 1/21, *Rom* 8/38, *Col* 1/16, s. 697.

Wyrażenia: »kor księstwa« (1): przyjął ią [*Matkę Najświętszą*] kor kłięftwá *OpecŻyw* 183.

[»święte księstwa«: zgromadzenye, Rzyfhe, Swyánte ksyáftwa *hierarchia ReuchlinBartBydg RN.*]

Szeregi: »księstwa (niebieskie) i mocarstwa (a. moce w niebiefciach)« [*szyk 3 : 1*] (4): áby była obiáwiona Kxięftwam y mocam w niebiefciach [*principatibus et potestatibus in caelestibus*]/ przez kościoł/ rozmáita mądrość Boża *Leop Eph* 3/10; *RejPos* 228; *LatHar* 654; złupiwłszy [*Chrystus*] księftwá y mocárftwá [*principatus et potestates*]/ wywiodł ie śmieie ná podźiw *WujNT Col* 2/15. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.*].

»księstwa i władze niebieskie« (1): nye tylko włsem ludźiom/ ále y kłięftwom y władzám nyebyełkim [...] myálá być oznáymyoná rozmáita mądrość boża *KromRozm II* tv.

B. Obszar władzy Szatana na ziemi i w piekle (3) :

W *przeciwstawieniu*: »krolestwo ... księstwo« (1): Król nád Królmi Pan Kryftus/ názwał fwoie Páńftwo Króleftwem: á Dyabelfkie łobie przeciwné páńftwo/ názwał Księftwem *OrzQuin* P2v.

Szereg: »księstwo to jest niewola diabelska« (1): iż fye był ten święty Lotr vrodził w Księftwie/ to ieft/ w niewoli Dijabelfkiey *OrzQuin* P3.

a. Nazwa złych duchów, wymieniona w liście św. Pawła (1) :

W *połączeniu szeregowym* (1): nie mamy boiu przeciw krwi y ciáłu/ ále przeciwko księftwam y mocárftwam [*adversus principes et potestates*]/ przeciwko dźierzawcam fwiátá tych cięmności/ przeciwko duchownym złościam/ ná niebiofách. *WujNT Eph* 6/12.

2. Panowanie, sprawowanie władzy książęcej; władza książęca; principatus *Murm*, *Mymer*¹, *Mącz* (131) : *Murm* 20; *Principatus*. *Furfenthum*. Xięftwo [Xięftwo *Mymer*²]. *Mymer*¹ 6v; [*Aleksander*] przyzedł do miałta ktore *Platea* zowá/ ktorego kxięftwa pořywał niektory imieniem *Sthraxagonas* [*Cuius principatu ... Straxagonas fungebatur*] *HistAl* D4v, D4v, D5; piorá co pod fkrzydłem/ myfłiły fie wznieść/ á otrzymác Kxięftwa [*tenere principatus*] [...] one dwie piorá ktore pozoftałj/ lámy z łobá myfłiły/ áby też Krolowály *Leop 4.Esdr* 11/25; *BibRadz 2.Mach* 4/50, 5/7; Niemieckie kráiny [...] przeto kłiążąt wiele máią iż miáłtá bogáte ktemu wielkie/ co miáłto wielkie to fwoie kłięftwo ma [...] Drugie miáłtá fą łobie wolne/ co ledwo y Celárzá fą pořufzni. *BielKron* 281v, 275, 323, 324v, 325, 356v, 432v; *Principatus*, Xięftwo/ páńftwo/ przodek. *Mącz* 322c, 156a, 295c; *BudBib 2.Mach* 4/27; *PaprPan* Hh2v; *StryjKron* 130, 270; *KołakCath* A4v; Po śmierci *Vitowdowéy* obiecuie *Litwá* Włádyfławá Króla Polłkiego ná Księftwo przyiąć *SarnStat* [994] *margin.*

księstwo czyje [w tym: *G pron* (1), *pron poss* (1)] (2): po mało dni ty ftradałz kxięftwa twego [*privaiberis principatu*]. *HistAl* D4v, D5.

księstwo nad kim (1): Ptolomeus [...] nádewfzytkiem i kfiążety pod wfcodem flońcá áz do miáftá Baktri niechay o trzyma kfięstwo [*teneat principatum*] y w kroleftwie Perskim niechay pánuie. *HistAl* N2v.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej lub etnicznej [*księstwo + przymiotnik (24)*, *przymiotnik + księstwo (8)*] (32): *BielKron* 174v, 189v, 206v, 252, 323 (20); Ludwikowi tákież krolowi Fráncufkiemu/ gdy s kfięstwá Vrlięńkiego wftąpił ná kroleftwo/ rzekł kthoś *GórnDworz* Q6v; *SkarŻyw* 164; Xięftwo Zmodźkie ípádło ná Zywióndá Dorfprungowicá Xiążę Litewskie *StryjKron* 270, 190 [2 r.], 270, 285, 350, 360 (8); *PaprUp* I2v; *KońakCath* A4v.

W połączeniu z nazwą miejscową (1): NA drugi zá Rok Iarosław íyná Włodimirzá podniósł ná Xięftwo wielkiego Nowogrodá. *StryjKron* 175.

W połączeniach szeregowych (2): Dawa [słońce] czefarżftwa/ kroleftwa/ kxięftwa/ woiewodztwa, ítaroftwa/ vrzędy, Y ínfze pańftwa [...] tak w miefciech ná Zamkoch, we Vfiach rządzenie dobra pófpolitego *FalZioł* V 51; gdy odda [*Chrystus*] kroleftwo Bogu y Oycu/ gdy wyniśfczy wfśelkie Kxięftwo/ y władzą/ y moc [*omnem principatum et potestatem et virtutem*; wfzeláką zwierzchność/ y władzą y moc *WujNT*]. *Leop* 1.Cor 15/24.

Zwroty: »być ná księstwie« = *być u władzy, panować jako książę (2)*: był [Otto] ná kfięftwie Sáłkim ośmńáfcie lat/ á ná Celárftwie dwánafcie lat. *BielKron* 174v; *StryjKron* 365.

»podnieść, podniesion ná księstwo« = *uroczyście wprowadzić w panowanie nad księstwem [szyk zmienny] (1 : 1)*: po ímierci Oycá Algimuntá/ w Nowogrodku ná Xięftwo Rułkie/ Podláfkie/ y Siewierłkie podniefiion *StryjKron* 285, 175.

»postanowion ná księstwo« (1): ínego nie máią [...] mieć zá Kfiążę [...] íedno który [...] wedle porządku zdawná póftánowionégo [...] będzie obran y póftánowion ná Kfięftwo [*electus et positus in ducatum JanStat* 846] *SarnStat* 1070.

»ná księstwo przekládać, przełóżyć, przełózon« (1 : 1 : 1): ná kfięftwo [!] go Vrbináftkie przełóżył/ złóżywfzy pirwfcze kroliki álbo vrzędniki/ ktorych íego przodkowie ná pańftwiech Papięfcich nádzyáłáli *BielKron* 189v, 403v, 419.

»słóżyć z księstwa [kogo]« (2): íż íie Alexander rozgniewał ná Straxagonę/ á flożył go s kxięstwá [*de principatu suo deposuit*] y wyrzucił. *HistAl* D5, D5.

»ná księstwo wsadzić, posadzić« [*szyk zmienny] (6 : 1)*: Kázimierz wypędził Belowego íyná á Włodimirzá wládził ná kfięftwo Háłckie. *BielKron* 356v, 252, 322, 356, 428v; *PaprUp* I2v; drugiego Syná ná Xięftwie Turowłkim póládziwfzy íam Wfiewold po brácie rodzonym Załłáwie zábitym/ wftąpił ná Xięftwo Kijowłkie. *StryjKron* 190.

»ná księstwo wstąpić, wstępowanie« [*szyk zmienny] (2 : 1)*: *StryjKron* 190, 592; wfzyftki lífty [...] które córkóm náłzym ná Kfięftwo/ álbo ná Króleftwo wfstępowánia w przerzeczoným króleftwie zábrániály [*quae successionem filiarum nostrarum duces vel in duces [!] in dicto Regno fieri excludebant JanPrzyw* 7] *SarnStat* 885.

»ná księstwo wybrać, wybran(y), obran« [*szyk zmienny] (2 : 4 : 1)*: Po zábitým Bretyłłáwie wybran ná kfięftwo Borzywoy wtory *BielKron* 324v, 323v, 340v, 363v; *StryjKron* 350, 360; *SarnStat* 1070.

»na księstwo wyzwolon« = *wybrany księciem (czechizm) [szyk zmienny] (4)*: Sobieław po bracie Władziławie ná księstwo wyzwolon. *BielKron* 325, 321, 323, 323v.

»zstąpić z księstwa [komu]« (1): Dzierżek [...] rozumiał być niewalecznym s. Wacławá [...] połał do nie⁸⁰ áby mu zftąpił z Czełkie⁸⁰ księstwá. *BielKron* 323.

Zestawienia: »wielkie księstwo« = *najwyższa władza na Litwie lub Rusi [szyk 12 : 1] (13)*: potym Waśil ślepy łpokoynie trzymał wielkie Księstwo. Po iego śmierci Iwan łyn iego wftąpił ná Kniáństwo wielkie *BielKron* 428v; iż od Litwy do Ruśi Wielkie Xięstwo [...] przeniefie/ y Monárchiá Kijowfká odnowi *StryjKron* 712, 492, 592; *KochFrag* 42; *SarnStat* 995.

~ *Zwroty*: »być na wielkim księstwie« (1): Geor był ná wielkim Księstwie do śmierci w pokoju. Po łwey śmierci poruczył Monárchiá łpráwować łynowcowi Bázyliuszowi *BielKron* 428.

»na wielkie księstwo podnieść, podniesion(y), podniesienie« [szyk zmienny] (1 : 2 : 1): rózne zdánia [...] podáiąc/ kogoby ná Wielkie Xięstwo podnieść mieli. *StryjKron* 567, 355, 385, 667.

»na wielkie księstwo ustawić« (1): Gábrielá Syná [...] ná Wielkie Xięstwo po łmierci łwoiey vftáwił *StryjKron* 692.

»na wielkie księstwo wybrany« (2): Kazimierz ná Wielkie Xięstwo wybrány. *StryjKron* 592 *marg*, 385.

Szereg: »wielkie księstwo i stolec« (1): zá dobrowolne ná Wielkie Xięstwo y Stolec przodkow łwoich podniefienie/ Xiążętom y Pánom Litewłkim podziękował *StryjKron* 667. ~

»wielkie księstwo litewskie, księstwo litewskie, nawywsze księstwo ziem litewskich« [szyk 29 : 3] (22 : 9 : 1): Wituł [...] boiąc łie o Księstho Litewłkie by nie przyłzło ná Krolewice Polłkie *BielKron* 386, 380, 386v; Syná Germontá Xiążę Zmodźkie zá żywotá łwego/ ná Xięstwo Wielkie Litewłkie Pánom y Boiárom zálecił y náznaczył/ áby go łobie zá Páná wczás wybráli. *StryjKron* 345, 345, 365, 462, 482, 492 (9); *KołakCath* A4v; Naiáłnieyfy Pan Ian Olbrácht ná Królestwo Polłkié/ á ná Wielkie Księstwo Litewłkié/ Naiáłnieyfy Pan Alexander [*in Magnum vero Ducem Lituaniae, Serenissimus Dominus Alexander JanStat* 756] [...] łą wzięci *SarnStat* 997, [994].

~ *W tytule utworu S. Kleryki* (1): O Powyzłzeniu Sigm^{nta} Augułta krolewicza: ná Księstwo Wielkie Litewłké. 1529. *KlerPow* 1.

Zwroty: »na wielkie księstwo litewskie wybrać, wybran(y); ná księstwo litewskie obrać, wybran« [szyk zmienny] (3 : 2; 1 : 2): *BielKron* 403v, 404, 420; Litwá Giliginá łtárfzego ná Wielkie Xięstwo Litewłkie/ á Zmodź Trabuffá młodźzego ná Zmodźkie Xięstwo wybráli *StryjKron* 350, 380, 385, 592, 667.

»na wielkie księstwo litewskie podnieść, podniesiony, podnoszenie« [szyk zmienny] (4 : 3 : 1): Litwa záś niechcąc mieć Gubernátorow żadnych wybráli go [*Kazimierza*] y podniefli ná Wielkie Xięstwo Litewłkie w Wilnie przeciw woli Pánow koronnych *StryjKron* 592; Podnołzenie ná W: X: Lit: Alexandrowo. *StryjKron* 667 *marg*, 360 [2 r.], 385, 482, 592, 667.

»na księstwo litewskie jest postanowion« (1): Alexander Witówd ná Księstwo Litewłkié przez Władziławá ielt połtanowion. *SarnStat* [994] *marg*.

»wstąpić na wielkie księstwo litewskie« (1): Gynwił Giedrułłowic [...] po [...] Stryiu swoim/ miał wstąpić na wielkie Xięstwo Litewskie prawem dziedzicznym [...] za poradą Lawrałza Czernca [...] był wywyższon na Stolicę Litewską Witenes *StryjKron* 355.

Wyrażenia: »wielkie księstwo litewskie ojczyste« (1): SKirgáilo Ołgerdowic będąc podniefiony w Wilnie na Wielkie Xięstwo Litewskie oyczyfte Rułkie/ y Zmodźkie roku 1387 *StryjKron* 482.

»powyzszenie na księstwo wielkie litewskie« (1): *KlerPow* 1 *cf W tytule utworu.* ~

Szeregi: »księstwo i korona« (1): Ten iuz panem kłięstwá Litewkégó/ Y też krolem Krolewstwa Polkégó [...] Dał mu [*Pan Bóg*] w krotce kłięstwo y korunę *KlerPow* 9.

»księstwo i państwo« (1): Od Monárchow Sármáckich byli miłowáni/ Ná Kxięstwá y ná Pánstwá wielkie wokowáni. *KołakCath* A4.

A. O panowaniu Boga (7) : *LubPs* Z2v; fynaczek dan iest nam/ y stáło sie kxięstwo na rámieniu iego [*principatus super umerum eius*] *Leop Is* 9/6.

księstwo czyje (2): *LubPs* Z3; stáło sie kłięstwo iego na rámieniu tego [*Vulg Is* 9/6] *RejPos* 15.

księstwo nad kim (1): wípomina/ Iż kłięstwo iego nád ludem świętym *LubPs* Z3.

Wyrażenie: »księstwo wszego księstwa« = *najwyższa władza* (1): nie temuć [*książęciu żydowskiemu*] sie ia modłę anim sie modlił, ale Bogu który kxięstwo wżego kxięstwa dzierży. *BielŻyw* 156.

Szereg: »księstwo i zwierzchność« (1): który [*Chrystus*] iest głową wżelkiego księstwá y zwierzchności [*caput omnis principatus et potestatis*]. *WujNT Col* 2/10.

B. O panowaniu Szatana (1) : od Diablá/ który kłięstwo nyeyákye trzyma na tem swyecye *GliczKsiąż* K8v.

3. Godność księżęca, bycie księciem (2) :

W połączeniu szeregowym (1): v nich [*anjołow*] nic nie płatne pánstwá/ Krolestwá/ zacne kłięstwá/ y ine hetmáństwá. Závždy ich towárzytwá s pokornymi były *RejWiz* 156v.

Szereg: »księstwo albo pierwszy stan« (1): Ille nos principalibus rebus existimat dignos, Náyduye nas być godne xięstwá álbo pierwszego ftanu. *Mącz* 322c.

4. Zwierzchnictwo, władza (2) :

Szereg: »księstwo albo zwierzchność [*czyja*]« (1): O tym Mieście [*Rzymie*] wielki on ś. Doktor Auguftyń piłze/ iż w nim závwsze trwáło Kłięstwo álbo zwierzchność Apóstołłkiey ftolice. *ReszList* 191.

iron. Urząd burmistrza (1): Radby miał Wenecyą z miásteczka/ Lecż Duká/ Chce by mu rolą orał [...] Niewiem iák na tym Xięstwie wytrwałz niewolniku. Więć y ow w wielkim mieście Burmiłtrzołtwo kupił [...] Przedawa íprawiedliwość/ bierze za nią dáry: Bowiem też vrząd kupił drogo aż bez miáry. *KlonWor* 15.

5. Państwo rządzone przez króla, królestwo [*czyje*] (1) : Darius krol Perski Porułowi Indiyskiemu krolowi [...] profimy ábyście nam przyłzli na pomoc [...] wiedząc iż sie wam może przidáć tákowa przygodá/ iefli nie będziecie dbáć na to widząc rozbiyájące páłace kłięstwá náłzego [*si principatum nostrum dimiseritis vobis videntibus dissipari*] *HistAl* F7.

6. Coll. Książęta (5) :

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy etnicznej (1): za Kánaáńskie poczytáią/ pięćioro kłięstwo Pelifztyńskie [*quinque satrapae Pelistinorum*] Hazath Afzdod/ Efzkelon/ Gith/ y Hekron/ Hawim. *BudBib Ios* 13/3.

Zestawienie: »wielkie księstwo litewskie, księstwo litewskie« (3 : 1): vczyńić go [*Witułta*] fthárfzym kłiążęćiem Litewńkim/ ták iż będzie wżytkiemu kłięstwu Litewńkiemu rofkázował. *BielKron* 382.

~ Wyrażenie: »(obieranie i) podnoszenie (albo inauguracja) wielkiego księstwa, litewskiego« = uroczyste wprowadzanie na urząd wielkich książy litewskich (3): A obieránié y podnośzenié Wielkiego Księstwa Litewńkiego [obieránié y podnośzenié Wielkiego Księdzá Litewńkiego *JanStat* 766] [...] áby iuz ták wftáło: żeby y znák żaden álbo podobieńftwá nápotym nie było: z którégoby fie pokázowało álbo znaczyło podnośzenié/ álbo Inaugurácia iáka Wielkiego Księdzá. *SarnStat* 1011; znák żaden ábo podobieńftwo [...] z którégoby fie okázowało álbo znaczyło podnośzenié álbo inaugurátia Wielkiego Księstwa Litewńkiego. *SarnStat* 1020, 1020. ~

7. *Kapłaństwo* (1) : Sacerdotium, Officium et dignitas sacerdotis [...] Kłięstwo. *Calep* 937a.

Synonimy: 1. *kraina, państwo, ziemia, ziemica*; 2. *państwo*; 4. *zwierzchność*; 5. *krolestwo*; 7. *kapłaństwo*.

Cf **KNIASSTWO**

MK